

ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอาสิวิโสปมสูตร

A Study of Insight Practice in Āsīvisopamasutta

พระสมหมาย สมสิทธิโช, Phra Sommai Samasiddho¹

E-mail: [sommai20oc@gmail.com](mailto:somma20oc@gmail.com)

Received: March 6, 2021 Revised: March 12, 2021

Accepted: May 12, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในอาสิวิโสปมสูตร และ วิเคราะห์แนวทางการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอาสิวิโสปมสูตร โดยการศึกษาข้อมูลจากไตรปิฎกและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวบรวม สรุปวิเคราะห์ เรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา และตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ อาสิวิโสปมสูตรเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงอุปมาสภาพธรรมทั้งหลายเชิงให้เห็นโทษเพื่อชักนำให้พระภิกษุ 500 รูปที่ได้ฉานเพื่อพัฒนาจิตเข้าสู่วิปัสสนาญาณ เพื่ออริยมรรค อริยผล เป็นพระสูตรที่เกิดจากอภิสายของพระพุทธเจ้าจัดอยู่ในประเภท สุตตะ ทรงใช้หลักการอุปมาแบบสัททคมมุขปาถ เนื้อหาของพระสูตรมีความย่อว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสเรียกพระภิกษุ 500 รูป ที่ได้ฉานสมาบัติ และทรงเล่าเรื่องชายคนหนึ่งถูกอสรพิษทั้ง 4 ไล่ล่า (มหาภูตรูป 4) จึงหนีไปพบเพชรฆาต 5 คน (ขันธห้า) ตามล่าอีก และเจอสายลับ (นันทิราคะ) ที่เดินทางติดตามมาเพื่อฆ่าตลอดเวลา จึงพบบ้านร้าง (อายุตนะภายใน 6) จึงหนีไปพบห้วงน้ำใหญ่ (ไอชะ 4) และเห็นว่าฝั่งนี้ (สักกายะ) ไม่ปลอดภัยจึงทำแพ (อริยมรรคมีองค์ 8) ด้วยความเพียรพยายามด้วยการเกาะแพแล้วใช้มือและเท้าต่างพายเพื่อหนีภัยข้ามไปยังฝั่งโน้น (นิพพาน) เนื้อหาทั้งหมดทำให้เห็นภาพของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาได้อย่างชัดเจน พระสงฆ์ทั้ง 500 รูปน้อมจิตตามลำดับคำสอนเจริญวิปัสสนาภาวนาได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

คำสำคัญ: (อาสิวิโสปมสูตร), (อสรพิษ 4), (อุปมาแบบสัททคมมุขปาถ)

¹ สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/Palissueksabuddhaghosa Nakronprathum compus Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

This research paper contains 2 main objectives; to study of the contents and teachings in *Āsīvisopamasutta*, and analyze the insight meditation found in *Āsīvisopamasutta*. The data research was conducted by collecting the authentic teachings of the Buddha from Tipitaka as well as its commentaries, texts concerned, then being analyzed, summarized and finally compiled in descriptive style, approved by supervisor. Its findings were that *Āsīvisopamasutta* is a discourse delivered by the Buddha in simile style in order to visualize the unpleasant conditions for encouraging those Bhikkhus with *Jhāna* to further practice of insight in advance. It is a type of self-manner of the Buddha called Sutta. The *Saddagammupama* or word metaphor was applied to the teaching. In the discourse, the Buddha called Bhikkhus, then told the story that once, a man who was hunted by 4 dangerous snakes (*Dhātu*), ran away then, met the 5 murders (*Upādānakkhandha*) who want to kill him, then again associated with enemy spy (lust) who follows him, then he escaped, staying in 6 empty shelters (Sensual contacts), surrounded by 4 oceans (Ogha). Then he saw this riverbank (Self-clinging) as danger, unsafe, and tried to make the raft (8 noble paths), with continued striving for other safe riverbank with hands and feet, finally he reached the peaceful bank (*Nibbāna*). This story visualizes the gradual practice of insight clearly. In the end of teaching, those Bhikkhus attained *Arahantaship* through insight following while listening the Buddha's words.

Keywords: (*Āsīvisopamasutta*), (4 dangerous snakes), (*Saddagammupama*)

1. บทนำ

ในชีวิตจริงแล้วคนเรานี้ยอมไม่สามารถหนีพ้นจากทุกข์ได้ ดังคำกล่าวของวชิราภิกษุณีที่ว่า “ทุกข์เท่านั้นที่เกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นที่ดำรงอยู่ และทุกข์เท่านั้นที่แปรผันไป นอกจากทุกข์แล้วไม่มีสิ่งอื่นเกิดขึ้น นอกจากทุกข์แล้วไม่มีอะไรอื่นดับไป”² แต่ผู้คนส่วนใหญ่มักพยายามหนีทุกข์ที่เกิดขึ้นด้วยการหลงผิดยึดติดกับความเห็นผิดที่ว่า การสนองตัณหาและการครอบครองสิ่งของหรือบุคคลที่ตนปรารถนาที่เรียกว่า กามคุณเป็นเงื่อนไขให้ตนเองมีความสุขมากขึ้น ๆ แต่ความจริงคือ ยิ่งมีการสนองตัณหาและครอบครองมากเท่าไรก็ยิ่งมีภาระ วุ่นวาย และเป็นทุกข์มากยิ่งขึ้นเพราะทำให้เห็นห่างจากตนเอง นับว่าจิตของคนมีมีจกฉาที่ถูกล้อมรอบเมื่อดำเนินด้วยกามสุข อันทำให้เกิดความลุ่มหลงและเข้าใจผิดเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติของสุขอย่างถูกต้อง พระพุทธเจ้าจึงจำแนกความสุขออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) กามสุข สุขจากการสนองความต้องการทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อันเกิดจากตัณหา 2) สมามิสุข สุขจากความสงบของจิตใจ ถือเป็นความสุขอย่างประณีตที่เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ เพียงฝึกจิตให้อยู่กับสมามิ 3) นิพพานสุข สุขจากความหลุดพ้น เป็นอิสระที่หลุดจากการถูกครอบงำของกิเลสอย่างสิ้นเชิง ดังบัวที่ลอยพ้นจากน้ำ ดั่งนกที่พ้นจากกรง ดั่งสัตว์ที่พ้นจากโซ่ และดั่งเนื้อที่พ้นจากบ่วง ด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน³ เพื่อให้เกิดปัญญาที่แจ้งความเป็นปรมาตม เป็นสุขแท้และถาวร อันเป็นสุขจริงแล้วไม่ต้องกลับมาทุกข์อีก

ปัจจุบันแม้พระพุทธเจ้าได้เสด็จปรินิพพานเป็นเวลาเกือบ 2,600 ปีแล้วแต่หลักคำสอนด้านการปฏิบัติธรรมยังคงเป็นที่ประจักษ์และให้ผลผลิตเช่นเดิม เนื่องจากคำสอนของพระพุทธเจ้าตั้งอยู่บนพื้นฐานสัจธรรมที่ทุกคนสามารถรู้และปฏิบัติให้ได้ผลด้วยตนเองไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา ดังนั้น ผู้ที่เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ด้วยการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นการเจริญไตรสิกขา คือ ศีล สมามิ และปัญญา จัดได้ว่าเป็นผู้ที่เห็นโทษของการเวียนว่ายตายเกิดในภพชาติต่าง ๆ ว่า ภพนี้มีภัยอันน่าหวาดกลัว มีภัยเกิดขึ้นรอบตัวอยู่เสมอ จึงต้องการหลุดพ้นจากฝั่งนี้ ที่เปรียบได้กับภพที่มีอันตรายอยู่มากมาย แล้วต้องการข้ามไปสู่ฝั่งโน้นอันเป็นดินแดนเกษมที่ปราศจากภัยอันตรายใด ๆ โดยต้องผ่านกระแสธารในโลกอันเชี่ยวกราก ที่เรียกว่าโอชะ แม้กระแสกลีเสต่าง ๆ ก็เรียกว่าโอชะเช่นกัน เพราะท่วมทับสัตว์โลก ผู้ที่ว่ายน้ำเก่งจึงจะสามารถว่ายน้ำข้ามกระแสธารที่เชี่ยวกรากนี้ได้ ส่วนผู้ที่ว่ายน้ำไม่เป็นหรือไม่เก่งยอมจมน้ำหรือถูกกระแสธารพัดพาไป ในกรณีเช่นนี้ผู้ที่ได้เจริญวิปัสสนากรรมฐานจนบรรลุ มรรคผลเท่านั้น จึงจะก้าวข้ามพ้นไปจากกระแสของกิเลสเหล่านี้ได้จริง ดังปรากฏในอาสิวิโสภมสูตร

² ส.สคา.(ไทย) 15/167/223

³ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี(ว.วชิรเมธี): การบริหารจัดการกิเลส, พิมพ์ครั้งที่ 2, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ปราณ, 2555), หน้า 72-73.

อาสิวิโสปมสูตร เป็นพระสูตรอุปมาว่าด้วยอสรพิษ ชีวิตรูปนามนี้ เมื่อเกิดมาแล้วก็บ่ายหน้าสู่ความตายทุกขณะ บนเส้นทางระหว่างการเกิดไปจนกระทั่งถึงความตายนั้น มนุษย์จะต้องประสบกับความทุกข์โศก ความร่ำไรร่ำพัน ความไม่สบายกายไม่สบายใจ ที่พระพุทธเจ้าทรงได้กล่าวถึงให้พวกเราระลึกอยู่เสมอ พระองค์อุปมาเปรียบเทียบกับคนที่นอนอยู่ในกองอสรพิษมาตั้งแต่กำเนิด อสรพิษเหล่านี้พร้อมที่จะขบกัดให้ตายหรือทุกข์สาหัสได้ทุกขณะ แต่ว่าคนเราก็กังคังประมาทในความเกิด ความแก่ ความเจ็บไข้และความตาย หลงเพลิดเพลินอยู่กับสิ่งอันว่างเปล่าที่ซ่อนอยู่ในความสุขเพียงชั่วขณะ และยังคงเวียนว่ายตายเกิดกันอีกยาวนาน อาสิวิโสปมสูตรจึงเป็นพระสูตรหนึ่งที่ทำให้เห็นทุกข์และวิธีการปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ดังกล่าว อันจะนำไปสู่มรรค ผล และนิพพาน แก่ผู้ปฏิบัติเพื่อหาทางหลุดพ้นจากทุกข์ได้อย่างตลอดไป

หลักคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีเนื้อความสั้น ๆ ซึ่งพระเถระใช้ท่องจำสืบกันมาและต้องจดจำพุทธพจน์จำนวนมากทำให้เนื้อหาสั้น ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้เข้าใจว่าการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งลึกลับ ห่างไกลจากความเป็นไปได้สำหรับคนทั่วไป ตามความเป็นจริง การบรรลุธรรมจะต้องผ่านกระบวนการพัฒนาจิตตามลำดับวิปัสสนาญาณ แต่ในเนื้อหาของพระสูตรยังไม่ปรากฏชัดในรายละเอียด ดังนั้นผู้ศึกษาจึงนำเอาอาสิวิโสปมสูตรมาศึกษาวิเคราะห์และค้นหาแนวทางปฏิบัติในการเจริญวิปัสสนาภาวนาให้กระจ่างชัดขึ้น อันจะนำไปสู่การศึกษาและปฏิบัติที่ถูกต้องและนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการเป็นพุทธศาสนิกชน และจักได้เป็นประโยชน์ทั้งต่อด้านวิชาการและต่อผู้สนใจที่จะได้ค้นคว้าศึกษาปฏิบัติธรรมเพิ่มเติมในภายหน้าต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย/สารนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอาสิวิโสปมสูตร” สำหรับวัตถุประสงค์ในการนำเสนอบทความนี้มี 2 ข้อ คือ

- 2.1 เพื่อศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอาสิวิโสปมสูตร
- 2.2 เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในอาสิวิโสปมสูตร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยแบบ การวิจัยเอกสาร (Document Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหลักธรรม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารเอกสารหลักที่ใช้คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยตามกรอบของการศึกษา ดังนี้

3.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ จากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาต่าง ๆ ฎีกา ปกรณวิเสส อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น ทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญเป็นเบื้องต้น

3.2 ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Second Source) คือ ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาหนังสือ งานนิพนธ์ทั่วไป รวมทั้งเอกสาร งานวิจัยบทความ ตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

3.3 นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียงและเขียนงานวิจัยโดยวิธีบรรยายเชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง

3.4 เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัย และเผยแพร่ผลงานเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา

4. ผลการวิจัย

เนื้อหาและหลักธรรมสำคัญในอาสิวิโสปมสูตร พบว่า อาสิวิโสปมสูตรเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงอุปมาเปรียบเทียบสภาพธรรมทั้งหลายกับสิ่งปรากฏที่ให้โทษเพื่อชักนำให้พระภิกษุ 500 รูปที่ได้ฉานสมาธิเจริญวิปัสสนาเพื่อพัฒนาจิตตนเองให้บรรลุอรหัตตผล อริยมผล เป็นพระสูตรที่เกิดจากอภัยสาส์นของพระพุทธเจ้าเองที่ทรงประสงค์แสดงธรรมอุปมาและทรงเฉลยคำอุปมาเอง จัดอยู่ในประเภทสุตตะ คือเป็นหลักคำสอนประกอบเนื้อเรื่อง เป็นเทศนาโวหารแต่ทรงใช้หลักการอุปมาแบบสัททคัมมูปมา คือเปรียบเทียบคำศัพท์โดยเนื้อหาของพระสูตรมีความย่อว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสเรียกพระภิกษุ 500 รูป ที่ได้ฉานสมาบัติ และทรงเล่าเรื่องชายคนหนึ่งถูกอสรพิษทั้ง 4 ไล่ล่า (มหาภูตรูป 4) จึงหนีไปพบเพชรฆาต 5 คน (ชั้นห้า) ตามล่าอีก และเจอสายลับทั้ง 6 (อายตนะ 6) ที่เดินทางติดตามมาเพื่อฆ่าตลอดเวลา จึงพบบ้านร้าง (อายตนะภายใน 6) จึงหนีไปพบห้วงน้ำใหญ่ (โอสระ 4) และเห็นว่าฝั่งนี้ (สังกายะ) ไม่ปลอดภัยจึงทำแพ (อริยมรรคมีองค์ 8) ด้วยความเพียรพยายามด้วยการเกาะแพแล้วใช้มือและเท้าต่างพายเพื่อหนีภัยข้ามไปยังฝั่งโน้น (นิพพาน) เนื้อหาทั้งหมดทำให้เห็นภาพของการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาได้อย่างชัดเจนกระทั่งพระสงฆ์ทั้ง 500 รูปน้อมจิตตามลำดับคำสอนเจริญวิปัสสนากาวนาได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

หลักธรรมสำคัญที่พบในอาสิวิโสปมสูตรคือ การเห็นโทษในสภาพธรรมทั้งหลายที่จิตยึดติดอยู่ด้วยสังกายะ คือ ความคิดผิดว่าเป็นตัวตน ของตน ที่เกี่ยวข้องกับมหาภูตรูป 4 อุปาทานชั้น 5 อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 โอสระ 4 วิริยารัมภะ อริยมรรคมีองค์ 8 นิพพาน ลำดับของธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนั้นเป็นการนำลำดับจิตของผู้ฟังให้คล้อยตามและน้อมเข้าสู่การเจริญวิปัสสนาตั้งแต่เริ่มต้นคือ การพิจารณาเห็นชั้น 5 โดยนำเอาอายตนะ

มาเป็นอารมณ์ในการกำหนดรู้ให้เกิดเห็นความเป็นทุกขตาจนจิตของผู้ฟังเบื่อหน่ายน้อมเข้าสู่ อริยมรรคและนิพพานในที่สุด

อานิสงส์หรือผลที่เกิดตามมาของอาสิวิโสปมสูตรที่เห็นชัดเจนคือการที่พระภิกษุทั้ง 500 รูปได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ นอกจากนั้นยังส่งผลให้เกิดคุณค่าทางการนำหลักธรรมไปใช้ ในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะหลักการเจริญวิปัสสนาภาวนา คุณค่าทางวรรณกรรมที่สอนให้เกิด สำนึกทางจริยธรรม ดำรงตนเองในความไม่ประมาทในชีวิต เข้าใจสภาพความเป็นจริงของสิ่งที่ กำลังเกิดขึ้นกับตนเอง ละความยึดมั่นหรือสักกายะในชั้นที่ 5 มีใจน้อมไปสู่นิพพาน และ คุณค่าทางด้านเทคนิคการสอนโดยการใช้อุปมาอุปไมยประกอบในการสอนเพื่อให้เห็นภาพและ ชักนำให้จิตมองเห็นโทษของธาตุ 5 ชั้น อายตนะที่กำลังเกิดขึ้นกับจิตซึ่งยึดติดในฐานะเป็นตัวตน ของตน (สักกายะ) ซึ่งเป็นเขตแดนนำหวาดกลัวเพื่อให้เห็นความเป็นทุกขตาของสังขารทั้งหลาย ตามความเป็นจริง จนจิตมีความเพียรน้อมไปเพื่อข้ามฝั่งโน้นคือพระนิพพานที่เป็นเขตเสรี และ ปลอดภัย

แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอาสิวิโสปมสูตร พบว่า วิปัสสนาภาวนาเป็น กระบวนการพัฒนาจิตให้เข้าสู่การพ้นทุกข์ คือ การเข้าถึงมรรคผล นิพพาน เป็นวิธีการที่มี เฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น วิปัสสนา คือ การเห็นแจ้งซึ่งอารมณ์ทั้งหลายตามความเป็น จริง เป็นชื่อของปัญญาที่พิจารณาเห็นนามรูป ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ผู้เจริญวิปัสสนา จะต้องเรียนรู้นามรูปที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนาเสียก่อนว่า นาม คือ จิต เจตสิก กับรูปนั้น มี ลักษณะอย่างไรบ้าง แล้วจึงจะสามารถกำหนดพิจารณาอารมณ์ที่ปรากฏทางทวาร 6 โดย ความเป็นนามและรูปได้ เพราะฉะนั้น วิปัสสนากัมมัฏฐาน จึงแปลว่า กัมมัฏฐานเป็นอุบายให้รู้ แจ้งเห็นจริง หมายความว่า การรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งอารมณ์ คือ นามรูปโดยนัยต่าง ๆ หรือโดย อากาโรพิเศษ วิปัสสนามีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ (1) องค์คุณของวิปัสสนา หมายถึง สภาวธรรมที่เป็นตัวเพ่งอารมณ์กัมมัฏฐาน เพื่อให้เกิดสมาธิและวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น มี 3 ประการ ได้แก่ (1) อาตปปี ความเพียรเพิกกิเลสให้เร้าร้อน (2) สัมปชาโน ความระลึกรู้เท่าทัน สภาพของอารมณ์นั้น ๆ ตามความเป็นจริง และ (3) สติมา มีสติรู้เท่าทันอารมณ์ที่เป็นปัจจุบัน (2) ภูมิของวิปัสสนา หมายถึง สภาวธรรมที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา ได้แก่ ชั้นที่ 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 ปฏิจจสมุปบาท 22 และอริสัจ 4 ซึ่งสรุปเป็นสภาวธรรม 2 ประการ ได้แก่ รูปธรรม กับ นามธรรม (3) มูลของวิปัสสนา หมายถึง คุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของ วิปัสสนา ที่มี 2 ประการ ได้แก่ สิวีสุทธิ ความบริสุทธิ์หมดจดแห่งศีล และจิตตวิสุทธิ ความ

บริสุทธิ์ของจิต คือ จิตที่ตั้งมั่นด้วยสมาธิ (4) สรีระของวิปัสสนา หมายถึง คุณธรรมที่เป็นสภาพตัวตนของวิปัสสนา มี 5 ประการ ได้แก่ ทิวฐิวฐิตี กังขาวิตรณวิฐิตี มัคคามัคคญาณทัสนวิฐิตี ปฏิปทาญาณทัสนวิฐิตี และญาณทัสนวิฐิตี

หลักการเจริญวิปัสสนาเพื่อให้เกิดการบรรลุวิปัสสนาญาณ 16 ประการ นับตั้งแต่นามรูปปริเฉทญาณ นามรูปปัจจัยปริคคหญาณ สัมมสนญาณ เป็นต้น ถือเป็นเครื่องมือในการประเมินผลการปฏิบัติวิปัสสนา การเจริญวิปัสสนาภาวนาในอัสวีโสปมสูตรเป็นแนวการเจริญสติแบบธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานคือการพิจารณาธรรมคือ ธาตุ ชั้นที่ 5 อายุตนะ 12 อริยมรรค 8 ซึ่งเป็นอารมณ์ของการเจริญวิปัสสนาภาวนาซึ่งสอดคล้องกับบทความของพระเจ้าอลอง สุภาจาโร ที่พบว่าธัมมานุปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานสูตรในพุทธปรัชญาเถรวาท คือ การพิจารณาทุกข์ภายในกาย การรู้สึก รู้ทุกข์ในเวทนา รู้จิตในจิต จนเกิดปัญญาภูมิธรรมในธรรมที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่พระพุทธองค์รับรองว่าทางนี้เป็นทางสายเดียว⁴ ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ที่ได้ฉานเป็นอารมณ์คือเจริญสมถกรรมฐานก่อน แล้วพระพุทธเจ้าจึงทรงเทศนาอบรมเพื่อกระตุ้นจิตของพระสงฆ์ให้เกิดความเบื่อหน่ายโดยให้ฟังพิจารณาลักษณะของทุกข์คืออาการทนอยู่ไม่ได้ต้องแปรเปลี่ยนไปทุกขณะจนทำให้จิตของพระภิกษุดำเนินไปสู่ลำดับของวิปัสสนาญาณจนกระทั่งบรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นพระอริยบุคคลชั้นอรหัตต์ในที่สุด หลักการกระตุ้นให้เกิดความเพียร ปราภุชชิตในข้อการใช้อุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมในเชิงให้เกิดความหวาดกลัวต่ออกุศลธรรมทั้งหลาย ที่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ประมาทตลอดเวลา จนจิตเข้าสู่ทางหลุดพ้นโดยอัปนิหิตวิโมกข์ ด้วยการพิจารณาอารมณ์ของการทนอยู่ได้ยากเป็นอารมณ์ก่อนเข้าสู่โคตรญาณ มัคคญาณ ซึ่งปรากฏเนื้อหาของพระสูตรว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเรียกพระภิกษุมาเพื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนา ซึ่งในอรรถกถาอธิบายลักษณะของพระสงฆ์เหล่านั้นว่า เป็นผู้ที่มีปกติอยู่คนเดียวบ้าง 3-5 รูปบ้างและกำลังทำความเพียรปฏิบัติกรรมฐานอยู่ ซึ่งพากันกำหนดรู้เห็นทุกขลักษณะกรรมฐานเป็นกรรมฐานที่ได้รับการสรรเสริญมา และเป็นธรรมที่เหมาะสมกับพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นสมณะ เป็นปฏิบัติโดยตรงกับการยินดีในสุข มีลำดับของการเจริญวิปัสสนาดังนี้ 1) พระพุทธเจ้าทรงชักจูงให้พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นกำหนดรู้ความทนอยู่กับอารมณ์เดิมไม่ได้คือภาวะของทุกขลักษณะเพื่อบรรลุเข้าสู่อัปนิหิตวิโมกข์ได้ทรงยกหัวข้อธรรม เพื่อแสดงให้เกิดความหวาดกลัวต่ออารมณ์ทั้งหลายตามลำดับตั้งแต่ระดับหยาบคือ ร่างกายซึ่งประกอบด้วย ธาตุ 4 ซึ่งเปรียบได้กับอสรพิษ 4 ชนิด อุปาทาน

⁴ พระเจ้าอลอง สุภาจาโร “ธัมมานุปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานสูตรในพุทธปรัชญาเถรวาท: ศึกษาเชิงวิเคราะห์”, วารสารพุทธมัตต์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559).

ชั้น 5 เหมือน นักขมา คำอุปมานี้ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย หวาดกลัวไม่ยึดมั่นกับชั้นใดชั้นหนึ่งที่กำลังปรากฏในฐานะของอารมณ์ปรมาัตถ์อยู่เนื่อง ๆ สติและสัมปชัญญะของพระภิกษุสงฆ์ที่กำลังฟังย่อมเข้าสู่สัมมสนญาณ เกิดความเบื่อหน่าย ย่อมไม่ยึดติดกับอุปกิเลสทั้ง 10 ประการที่ผูกติดไว้กับความยินดีคือ นิกันติเป็นความยินดีในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง จนทำให้เกิดการหยุดชะงักได้ง่าย เมื่อจิตของพระที่ฟังไม่มีความยินดีกับสิ่งใด ๆ ทั้งรูปและนามซึ่งปรากฏในรูปของชั้นห้า นั้น ย่อมดำเนินเข้าสู่วิปัสสนาญาณที่ 1 คืออุทธยัพยญาณ รั้งคญาณ และภยตูปัญฐานญาณ เป็นการเห็นภัยและเกิดความหวาดกลัวต่อชั้น 5 ไม่ยินดีในนั้นทีราคะ ซึ่งเป็นสภาพจิตยังติดอยู่ในสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ เป็นไตรลักษณ์ซึ่งเกิดจากความหลงอยู่ เมื่อเบื่อหน่ายด้วยนิพพิทานุปัสสนา ชื่อว่า ย่อมละนนทิ ความเพลิดเพลिन เมื่อคลายความกำหนดด้วยวิราदानุปัสสนา ชื่อว่า ย่อมละระคาตะ

จากนั้นทรงแสดงสายลับคือนันทิราคะเพื่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในชั้น 5 อายตนะ เหมือนเรือนร่าง เมื่อจิตของพระภิกษุสงฆ์ได้แนบนิ่งกับการวางเฉยต่อชั้น และอายตนะทั้งหลาย เป็นฉัพพคะเบกขา ซึ่งเปรียบเหมือนเรือนร่างทำให้จิตสงบ ทรงเทศนานำจิตของผู้ปฏิบัติคือพระภิกษุที่กำลังเจริญวิปัสสนาภาวนาให้ยินดีต่อผัสคือ พระนิพพาน โดยต้องอาศัยอริยมรรคเป็นเรือข้ามห้วงน้ำใหญ่ คือ โอสระ 4 มี กาโมสระ ทิฏฐิสระ ภาโวสระ และอวิชิโสระ ทำให้ทราบวาจิตของพระภิกษุสงฆ์มองเห็นความปลอดภัยอย่างไม่มีที่เลือกอย่างอื่นที่ปลอดภัยกว่า จิตย่อมโน้มเข้าสู่โคตรภูญาณ มัคคญาณ ผลญาณ และอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นทางหลุดพ้นจากอันตรายเหล่านั้น ซึ่งเป็นกระบวนการในการรู้แจ้งสัจธรรม เมื่อพระภิกษุสงฆ์ซึ่งกำลังปล่อยจิตพิจารณาธรรมตามลำดับของพระธรรมเทศนาอยู่นั้น ถือได้ว่าได้เจริญวิปัสสนาที่ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ในทุกขณะที่กำหนดรู้สภาวะธรรมในปัจจุบันทำให้จิตของพระภิกษุเหล่านั้นได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ตามลำดับของพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า การเทศนาแบบนี้ถือเป็นพุทธวิสัยที่ผู้ฟังเมื่อได้ฟังและโน้มจิตไปตามลำดับของพระธรรมเทศนาย่อมนำไปสู่การรู้แจ้งสัจธรรม

5. บทสรุป

การเจริญวิปัสสนาภาวนาในอัสวิโสปมสูตรเป็นแนวการเจริญสติแบบธัมมานุปัสสนาสติปัญญาฐานคือการพิจารณาธรรมคือ ชั้น 5 อายตนะ 12 อริยมรรค 8 ซึ่งเป็นอารมณ์ของการเจริญวิปัสสนาภาวนาซึ่งเหมาะสำหรับผู้ที่ได้ฉานเป็นอารมณ์คือเจริญสมถกรรมฐานก่อนแล้วพระพุทธเจ้าจึงทรงเทศนาอบรมเพื่อกระตุ้นจิตของพระสงฆ์ให้เกิดความเบื่อหน่ายโดยให้ฟังพิจารณาลักษณะของทุกข์ คือ อากาโรทณอยู่ไม่ได้ต้องแปรเปลี่ยนไปทุกขณะ จนทำให้จิต

ของพระภิกษุดำเนินไปสู่ลำดับของวิปัสสนาญาณจนกระทั่งบรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นพระอรหันต์ในขั้นสูงสุด หลักการกระตุ้นให้เกิดความเพียร ปราบกฐัดในข้อการใช้อุปมาเปรียบเทียบหลักธรรมในเชิงให้เกิดความหวาดกลัวต่ออกุศลธรรมทั้งหลาย ที่สามารถทำอันตรายแก่ผู้ประมาทตลอดเวลา จนจิตเข้าสู่ทางหลุดพ้นโดย อธิปไตยวิโมกข์ด้วยการพิจารณาอารมณ์ของการทนอยู่ได้ยาก เป็นอารมณ์ก่อนเข้าสู่โคตรญาณ มัคคญาณ ซึ่งปรากฏเนื้อหาของพระสูตรว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเรียกพระภิกษุมาเพื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาซึ่งในอรรถกถาอธิบายลักษณะของพระสงฆ์เหล่านั้นว่าเป็นผู้มีปิกติอยู่คนเดียวบ้าง 3-5 รูปบ้าง และกำลังทำความเพียรปฏิบัติกรรมฐานอยู่ ซึ่งพากันกำหนดรู้เห็นทุกขลักษณะกรรมฐานเป็นกรรมฐานที่ได้รับการสรรเสริญมา และเป็นธรรมที่เหมาะสมกับพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นสมณะ เป็นปฏิปักษ์โดยตรงกับการยินดีในสุขมีลำดับของการเจริญวิปัสสนาดังนี้

1) พระพุทธเจ้าทรงชักจูงให้พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นกำหนดรู้ความทนอยู่กับอารมณ์เดิมไม่ได้ คือภาวะของทุกขลักษณะเพื่อบรรลุเข้าสู่อธิปไตยวิโมกข์ ได้ทรงยกหัวข้อธรรมเพื่อแสดงให้เกิดความหวาดกลัวต่ออารมณ์ทั้งหลายตามลำดับตั้งแต่ระดับหยาบคือ ร่างกายซึ่งประกอบด้วยธาตุ 4 ซึ่งเปรียบได้กับอสรพิษ 4 ชนิดซึ่งสอดคล้องกับบทความของสมพรนุช ต้นศรีสุขที่พบว่าการใช้ภาพพจน์เกี่ยวกับงูในความหมายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอันตรายที่ฟังละเว้น⁵ อุปาทานชั้นห้าเหมือน นกข่า คำอุปมานี้ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย หวาดกลัวไม่ยึดมั่นกับชั้นใดชั้นหนึ่งที่กำลังปรากฏ ในฐานะของอารมณ์ปรมาตมอยู่เนื่อง ๆ สติและสัมปชัญญะของพระภิกษุสงฆ์ที่กำลังฟังยอมเข้าสู่สัมมสนญาณ เกิดความเบื่อหน่าย ย่อมไม่ยึดติดกับอุปกิเลสทั้ง 10 ประการที่ผูกติดไว้กับความยินดีคือ นิกันติคือ ความยินดีในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งจนทำให้เกิดการหยุดชะงักได้ง่าย เมื่อจิตของพระที่ฟังไม่มีความยินดีกับสิ่งใด ๆ ทั้งรูปและนามซึ่งปรากฏในรูปของชั้น 5 นั้น ย่อมดำเนินเข้าสู่วิปัสสนาญาณที่ 1 คืออุทथัพพญาณ ภังคญาณ และภยตูปัญฐานญาณ คือ เห็นภัยและเกิดความหวาดกลัวต่อชั้น 5 ไม่ยินดีในนั้นทิวาคะ ซึ่งเป็นสภาพจิตยังติดอยู่ในสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ เป็นไตรลักษณ์ซึ่งเกิดจากความหลงอยู่ เมื่อเบื่อหน่ายด้วยนิพพานูปัสสนา ชื่อว่ายอมละนนทิ ความเพลิดเพล็น เมื่อคลายความกำหนดด้วยวิราคานูปัสสนา ชื่อว่ายอมละระาคะ

⁵ สมพรนุช ต้นศรีสุข. “ทัศนยะของพระพุทธเจ้าต่อการเล่าเรียนพระธรรมวินัยจากอุปมาจับงูพิษในอรรถกถาปฐมสูตร”. วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ 26 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2562 หน้าบทความ

จากนั้นทรงแสดงสายลับคืออนันตทราคะเพื่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในชั้นห้า
 อายตนะ เหมือนเรือนร้าง เมื่อจิตของพระภิกษุสงฆ์ได้แนบนิ่งกับการวางเฉยต่อชั้น และ
 อายตนะทั้งหลาย เป็นนพังคูปเบกขา ซึ่งเปรียบเหมือนเรือนร้างทำให้จิตสงบ ทรงเทศนานำจิต
 ของผู้ปฏิบัติคือพระภิกษุที่กำลังเจริญวิปัสสนาภาวนาให้ยินดีต่อฝั่งคือ พระนิพพาน โดยต้อง
 อาศัยอริยมรรคเป็นแพข้ามห้วงน้ำใหญ่คือ โอชะ ทั้ง 4 มี กาโมชะ ทิฏฐโฐชะ ภโวชะ และอวิช
 โชชะ ทำให้ทราบจิตของพระภิกษุสงฆ์มองเห็นความปลอดภัยอย่างไม่มีที่เลือกอย่างอื่นที่
 ปลอดภัยกว่า จิตย่อมโน้มเข้าสู่โคตรภูญาณ มัคคญาณ ผลญาณ และอริยมรรคมีองค์ 8 เป็น
 ทางหลุดพ้นจากอันตรายเหล่านั้น ซึ่งเป็นกระบวนการในการรู้แจ้งสังขาร เมื่อพระภิกษุสงฆ์
 ซึ่งกำลังปล่อยจิตพิจารณาธรรมตามลำดับของพระธรรมเทศนาอยู่นั้น ถือได้ว่าได้เจริญ
 วิปัสสนาที่ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ในทุกขณะที่กำหนดรู้สภาวธรรมในปัจจุบัน ทำให้
 จิตของพระภิกษุเหล่านั้นได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ตามลำดับของพระธรรมเทศนาของ
 พระพุทธเจ้า การเทศนาแบบนี้ถือเป็นพุทธวิสัยที่ผู้ฟังเมื่อได้ฟังและโน้มจิตไปตามลำดับของ
 พระธรรมเทศนาย่อมนำไปสู่การรู้แจ้งสังขาร

6. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

อาสาวิโสปมสูตรให้องค์ความรู้คือ 1) ด้านวิชาการ คือ เนื้อหาพระสูตรพระพุทธเจ้า
 ทรงแสดงให้พระภิกษุที่ติดสุขกับฌาน เพื่อนำไปสู่การเจริญวิปัสสนา โดยใช้ไตรลักษณ์คือ ทุก
 ขลักษณะ เป็นอารมณ์กำหนดรู้ 2) คุณค่าด้านการปฏิบัติในขณะเจริญวิปัสสนา พระพุทธเจ้า
 จะทรงแสดงธรรมโดยการนำจิตเข้าสู่อริยมรรค 3) ในด้านการปฏิบัติ สามารถนำองค์ความรู้
 การเจริญวิปัสสนาโดยกำหนดรู้เท่าทันสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นโดยใช้ทุกขลักษณะ และยังสามารถนำไปพัฒนา
 จิตสำหรับผู้ที่ได้ฌานสมาธิสำหรับหน่วยงาน องค์กร สำหรับการพัฒนาจิตด้าน
 พระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**
, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี(ว.วชิรเมธี), **การจัดการกิเลส**, พิมพ์ครั้งที่ 2, นนทบุรี: สำนักพิมพ์
ปราณ, 2555.

พระจำลอง สุภาจาโร “ธัมมานุปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานสูตรในพุทธปรัชญาเถรวาท: ศึกษา
เชิงวิเคราะห์”, **วารสารพุทธมัตต์** ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2559).

สมพรนุช ตันศรีสุข. “ทัศนะของพระพุทธเจ้าต่อการเล่าเรียนพระธรรมวินัยจากอุปัชฌาย์
ในอรรถกถาปฐมสูตร”, **วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, ปีที่
26 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2562).

